

TAALGRENS

1. HET ONTSTAAN VAN DE TAALGRENS.

Op het grondgebied van België worden er drie cultuurtalen gesproken : het Nederlands, het Frans en het Duits. Ze hebben alle drie een duidelijk afgebakend territorium. De tweetalige Brusselse agglomeratie, die helemaal omsloten ligt in het Nederlandse taalgebied, vormt een afzonderlijk geval.

De grenzen van het Nederlandse en Franse taalgebied in België vallen grotendeels, maar niet helemaal, samen met de scheidingslijn tussen de streken waar Germaanse en Romaanse dialecten worden gesproken. Deze Germaans-Romaanse taalgrens in België, die van west naar oost door het land loopt om in het gebied van Overmaas om te buigen naar het zuiden, is een deel van de lange taalgrenslijn die in West-Europa de scheiding vormt tussen de gebieden waar Germaanse en Romaanse dialecten worden gesproken. Wij zullen ons in deze bijdrage beperken tot de Vlaams-Waalse taalgrens in België.

De wetenschapslui zijn het nog steeds niet volkomen eens over de wijze waarop deze taalgrens is ontstaan en over de wijzigingen die zij onderging

in de vroege Middeleeuwen. Jarenlang hield men het bij de theorie van G. Kurth, G. Des Marez en anderen, volgens welke de taalgrens de lijn was tot waar, vanaf de 4de eeuw na Christus, de Germaanse stammen der Franken geleidelijk en steeds massaler zijn ingeweken. Volgens die opvatting werd hun verder doordringen naar het zuiden verhinderd door de grote wouden en voornamelijk dan het zgn. Kolenwoud, en door de laat-Romeinse verdedigingswerken ten noorden van de heirbaan Bavai-Keulen. Dit zou de taalgrens voorgoed hebben vastgelegd.

Deze statische opvatting over het ontstaan van de taalgrens werd later gerelativeerd o.m. door G. Cumont, die betoogde dat de grote wouden nooit scheidend hebben gewerkt, en door H. Vander Linden die aantoonde dat het zgn. Kolenwoud niet van het westen naar het oosten liep zoals de taalgrens, maar van het noorden naar het zuiden.

Andere onderzoekers en voornamelijk F. Steinbach en F. Petri ontwikkelden nadien een meer dynamische theorie over het ontstaan van de taalgrens. Zij waren van oordeel dat groepen Franken tot ver over de taalgrens naar het zuiden zijn doorgedrongen, waar zij zich vestigden tussen de daar wonende Gallo-Romeinse bevolking. Die groepen werden echter van het zuiden uit geleidelijk geromaniseerd tot er een soort culturele evenwichtslijn ontstond tussen het Frankische noorden en het Romaanse zuiden : de taalgrens.

Nog andere historici hebben pogingen ondernomen om de statische en dynamische opvattingen over het ontstaan van de taalgrens als het ware te verbinden. Feit is dat de bevolkingsdichtheid een belangrijke rol moet hebben gespeeld, en daarop kan de omvang en dichtheid van de wouden van invloed zijn geweest. Men neemt over het algemeen aan dat, eens de taalgrenslijn gevormd, er zich in de loop van de volgende eeuwen op het grondgebied van België geen grote verschuivingen meer hebben voorgedaan. Vóór de 19de eeuw vindt men in de werken van geschiedkundigen overigens nauwelijks iets terug over de taalgrens, zoals over het taalgebruik en de dialecten in het algemeen trouwens. Wetenschappelijke belangstelling voor het taalgebruik is vrij recent. Pas na de Franse revolutie kreeg het taalgebruik ook een politieke betekenis. Van toen af zagen de staatslieden in het taalgebruik en in de eenmaking ervan een middel om de nationale eenheid tot stand te brengen of te verstevigen. En meteen werd ook het begrip taalstrijd geboren.

2. DE VLAAMS-WAALSE TAALGRENEN BIJ HET BEGIN VAN DE 19de EEUW.

Het is aan de Franse mathematicus-diplomaat Coquebert de Montbret dat wij onze eerste, zij het niet helemaal nauwkeurige, taalgrenskaarten te danken hebben. Hij maakte ze omstreeks 1806 op aan de hand van inlichtingen, door de prefecten van de verschillende departementen, door vrederechters en andere beambten verstrekt aan het Franse Bureau de Statistique. De een deed dit zorgvuldig, de andere minder, vandaar de ongelijke waarde van de gegevens. Vooral voor het oostelijke gedeelte van de Vlaams-Waalse taalgrens zijn ze niet erg betrouwbaar. Voor het westelijke gedeelte geven ze aanduidingen die de werkelijkheid van toen vrij dicht kunnen benaderen. Zo scheen het Frans toen dieper te zijn doorgedrongen in het

zuiden van West-Vlaanderen dan momenteel het geval is. Coquebert de Montbret duidde bijvoorbeeld Spiere en Rekkem als volledig Frans aan, terwijl ook in Mesen, Nieuwkerke, Wijtschate, Zandvoorde en Wervik volgens hem meer Frans dan Nederlands gesproken werd. In de streek van Edingen beschreef hij de toestand als volgt: Edingen zelf was Vlaams, maar $3/4$ van de bevolking sprak er ook Frans; Mark en Bever waren voor $5/6$ Vlaams; Lettelingen, Hove en St.-Pieterskapelle waren voor $2/3$ Vlaams; Everbeek was voor de helft Vlaams.

Wij willen bij deze gegevens niet langer stilstaan, omdat zij moeilijk als uitgangspunt kunnen dienen voor de evolutie langs de taalgrens in de loop van de 19de en 20ste eeuw. Ze werden langs administratieve weg verzameld en nooit door taalkundigen ter plaatse gecontroleerd. Men kan ze bijgevolg slechts als min of meer juist beschouwen, hoewel toch interessant als rudimentaire vergelijkingsbasis. Ook tijdens het bewind van koning Willem I, toen ons land deel uitmaakte van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815-'30) werd het verloop van de Vlaams-Waalse taalgrenslijn van officiële zijde onderzocht. Koning Willem I wilde de taalgrenslijn vastleggen en er de verliezen die het Nederlands leed in de voorbije eeuwen herstellen. Hij stelde dan ook het lager onderwijs in de taalgrensgemeenten in dienst van deze doelstelling. Dit onderwijs werd in de taalgrensgemeenten degelijk ingericht en vernederlandst. Er werden zgn. ondermeesters aangesteld voor het onderwijs in het Nederlands, en in de toekomst zouden alleen tweetalige onderwijzers worden benoemd.

Dr. A. de Jonghe schetst de toestand van het lager onderwijs in de taalgrensgebieden omstreeks 1823-'25 als volgt: In West-Vlaanderen werd het onderwijs door middel van het Nederlands en het Frans gegeven in de gemeenten Waasten, Houtem, Hollebeke, Zandvoorde, Wervik, Lauwe, Aalbeke, Rollegem, Kooigem, Bossuit en Outrijve, die als tweetalig werden beschouwd. In Oost-Vlaanderen werden ondermeesters aangesteld te Orroir, Amengijs (Amougies) en Rozenaken (Russeignies). In Henegouwen bestonden Vlaamse scholen in de drie Vlaamse gemeenten Bever, St.-Pieterskapelle en Everbeek en in de tweetalige gemeente Mark. De kinderen van Twee Akren en Elzele, waar slechts een Vlaamse minderheid bestond, konden ter plaatse Nederlands leren. Die van Lettelingen en Hove te Edingen. In Brabant werd te Bierk een Vlaamse school opgericht welke ook door de kinderen van Ste-Renelde kon bezocht worden. In Limburg mocht in de Waalse gemeenten het lager onderwijs nog voorlopig in het Frans gegeven worden, maar ondermeesters voor het Nederlands dienden aangesteld. In de gemengde en in de Duitse gemeenten werd het Nederlands uitsluitend opgelegd.

De opstand van 1830 en de stichting van de Belgische staat maakte een eind aan deze taalpolitieke onderneming. Samengevat kunnen wij zeggen dat noch de taalgrenskaarten van Coquebert de Montbret, noch de gegevens die wij hebben uit de tijd van koning Willem I ons toelaten met wetenschappelijke nauwkeurigheid te bepalen waar de Vlaams-Waalse taalgrenslijn toen lag. Wel scheen het Frans toen verder dan nu te zijn doorgedrongen in het zuiden van West-Vlaanderen, het Nederlands

in Henegouwen in de omgeving van Edingen en in Overmaas.

3. DE TALENTELLING VAN 1846.

Onder impuls van A. Quetelet, bestuurder van het Brussels Koninklijk Observatorium, richtte de Belgische regering op 16 maart 1841 een Centrale Commissie voor de Statistiek op. Deze vatte het plan op een algemene volkstelling te organiseren in de nieuwe staat, waarin voor de eerste keer ook een statistiek van de gesproken talen vervat zou zijn. Deze telling werd verricht op 15 oktober 1846. Inzake taalgebruik vroeg men de mensen welke hun gewone dagelijkse omgangstaal was. Spijts de vergissingen die onvermijdelijk verbonden zijn met elke statistiek en met de statistiek der talen in het bijzonder, mag men aan de resultaten van deze telling voor de taalgrensgemeenten een ruime wetenschappelijke waarde toekennen, aldus prof. H. Draye in zijn werk *De Studie van de Vlaamsch-Waalsche Taalgrenslijn in België*.

Uit de talentelling van 1846 bleek dat alle gemeenten van de provincie West-Vlaanderen een uitgesproken Vlaamse meerderheid hadden, behalve de gemeenten Waasten (Warneton), waar ook Ploegsteert toen nog deel van uitmaakte, Neerwaasten (Bas-Warneton), Houtem, Zandvoorde, Komen (Comines), Rekkem, Moeskroen (Mouscron), Lowingen (Luingne), Herzeeuw (Herseaux), Dottenijs (Dottignies) en Spiere (Espierres), die alle een Waalse meerderheid hadden.

In Oost-Vlaanderen hadden enkel de gemeenten Orroir, Amengijs (Amougies) en Rozenaken (Russeignies) een Waalse meerderheid.

In de provincie Brabant was gans het arrondissement Brussel Vlaams, behalve de gemeenten Bierk (Bierghes) en Ste-Renelde (Saintes) die overwegend Waals waren; in het arrondissement Leuven hadden slechts vier gemeenten een Waalse meerderheid: Sluizen (L'Ecluse), Zittert-Lummen (Zétrud-Lumay), Opheylissem en Neerheylissem. (De huidige Vlaamse gemeente Outgaarden maakte toen nog deel uit van Zittert-Lummen).

In Limburg waren Waals: Korsworm (Corswarem), Wouteringen (Otrange), Rukkelingen aan de Jeker (Roclenge sur Geer), Bitsingen (Bassenge), Wonk, Eben-Emaal en Ternaaien (Lanaye). Wij hebben alle redenen om aan te nemen dat ook Herstappe toen nog overwegend Waals was, hoewel de telling een grote Vlaamse meerderheid opgaf.

De provincies Henegouwen, Namen, Luxemburg en Luik, evenals het arrondissement Nijvel hadden een grote meerderheid Waalssprekenden, hoewel ook hier, behalve in Namen en Luxemburg, een aantal gemeenten te vinden waren met Vlaamse meerderheid.

Het waren in de provincie Henegouwen de gemeenten Everbeek, Bever, St.-Pieterskapelle en het stadje Edingen. De gemeente Mark had een zeer nipte meerderheid Walen (1141 tegenover 1128 Vlamingen). Het betreft hier een gemeente bestaande uit twee afzonderlijke dorpskernen, de noordelijke ervan (Mark zelf) is volledig Vlaams, de zuidelijke (Labliau) volledig Waals.

In de provincie Luik treffen wij een hele reeks Vlaamse gemeenten aan: vijftien in de streek van Landen (Attenhoven, Eliksem, Laar, Landen, Neerhespen, Neerlanden, Neerwinden, Overhespen, Overwinden, Rumdorp, Waasmont, Walsbets, Walshoutem, Wange en Wezeren) en verder ook

Roost-Krenwik (Rosoux-Crenwick).

Over de Maas en tegen Nederlands-Limburg aanleunend worden als Vlaams aangeduid: Moe-lingen, 's-Gravenvoeren, St.-Martensvoeren, St.-Pietersvoeren, Teuven en Aubel. Ook verschillende dorpen in de Platdietse streek. Het huidige Voerdorp Remersdaal maakte toen nog deel uit van Homburg, dat volgens de telling eveneens een Vlaamse meerderheid had.

De talentelling van 1846 wees uit dat er wel degelijk van een taalgrenslijn kon worden gesproken die in vele gevallen zeer scherp getekend was, voornamelijk in Brabant, terwijl dit in het zuiden van West-Vlaanderen daarentegen iets minder het geval was.

De talentellingen, gekoppeld aan de volkstellingen van 1866, '80, '90 en 1960 leverden van wetenschappelijk standpunt uit gezien niet zo'n interessante gegevens op als de telling van 1846. Toen werd niet meer gevraagd naar de gewone omgangstaal, maar men informeerde bij de mensen welke van de drie nationale talen zij konden spreken. Bovendien kregen deze talentellingen gaandeweg ook steeds meer het karakter van taalreferendums, wat meteen de objectieve vaststelling van het werkelijke taalgebruik in de grensgebieden bemoeilijkte. Bij de talentellingen, gekoppeld aan de volkstellingen van 1910, '20 en '30, vroeg men de mensen niet alleen welke van de nationale talen zij konden spreken, maar ook welke taal zij het meest spraken.

De politieke en de wetenschappelijke belangstelling voor de taalgrens nam in de tweede helft van de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw zinderogen toe. Stippen wij in dit verband een vergelijkende studie aan van A. Prayon-van Zuylen over de gegevens van de volkstellingen van 1846, '66 en '80, en het bekende werk van G. Kurth: *La frontière linguistique en Belgique et dans le Nord de la France* (1898), met de kaart getekend door majoor C.J.E. Henry.

4. DE TALENTELLINGEN VAN 1930 EN 1947.

De talentelling, gekoppeld aan de volkstelling van 1930, gaf aanleiding tot heftige polemieken en werd op meerdere plaatsen in een echte referendumsfeer gehouden. Het onwetenschappelijk karakter van de gegevens die zij opleverde, werd zelfs door de officiële instanties niet betwist. De minister van Binnenlandse Zaken P. Pouillet, liet in niet minder dan 23 taalgrensgemeenten de tellingsuitslagen controleren en dit leidde, op Spiere na, overal tot een vermindering van het aantal Franssprekenden in de cijfers. De taalgrens was een object van heftige taalstrijd geworden.

Niettemin lijkt het interessant de soms betwistbare gegevens te vergelijken met die van 1846 om na te gaan waar zich verschuivingen voordeden in de voorbije 84 jaar.

In West-Vlaanderen hadden Zandvoorde en Rekem nu opnieuw een Vlaamse meerderheid, terwijl Helkijn nu een nipte Waalse meerderheid kreeg. In 1922 werd het Vlaamse deel van de Waalse gemeente Zittert-Lummen (arrondissement Leuven) een zelfstandige gemeente: Outgaarden. Herstappe in de provincie Limburg had nu een Vlaamse meerderheid. In de Waalse gebiedsomschrijvingen bleef de toestand van de Vlaamse gemeenten ongewijzigd, behalve voor Roost-Krenwik en Aubel

die nu een Waalse meerderheid kregen.

Voor het overige bleef de toestand dezelfde als in 1846. In de tellingsuitslagen werden de taalverhoudingen per gemeente weergegeven, zodat het bestaan van anderstalige wijken en gehuchten daarin niet tot zijn recht kwam.

Twee jaar later gaven sommige artikelen van de wet van 28 juni 1932 op het gebruik der talen in bestuurszaken de uitslagen van de talentelling van 1930 een bijzondere betekenis. Deze wet voerde - op uitdrukkelijk Waals verzoek - een stelsel van gewestelijke eentaligheid in. Het Frans zou de bestuurstaal blijven in het Waalse land, het Nederlands werd nu de bestuurstaal in Vlaanderen. Gemeenten moesten echter van bestuurstaal veranderen zodra - volgens de jongste tienjaarlijkse volkstelling - een meerderheid van de inwoners zouden verklaren meestal een andere taal te gebruiken (artikel 3, paragraaf 1). Een tweetaligheidsregime diende ingevoerd zodra - weer bij de jongste tienjaarlijkse volkstelling - ten minste 30 % van de inwoners zou verklaren meestal een andere taal te spreken (artikel 6, paragraaf 4).

Dit verwijzen in de wet naar de jongste tienjaarlijkse volkstelling, heeft de statistische waarde van talentellingen totaal vernietigd. Het bleek een formule van taalstrijd in plaats van een middel tot taalvrede. Personen en groepen die zich niet wensten neer te leggen bij de geest van de wet gingen deze artikelen nu aanwenden om het taalregime van sommige gemeenten langs de taalgrens te wijzigen, of zelfs helemaal te veranderen. Bij een dergelijke concurrentiestrijd stond het Nederlands in het defensief, want honderd jaar officiële heerschappij van het Frans in gans het openbaar leven had heel wat sporen nagelaten.

Op basis van de talentelling werd het Nederlands nu de bestuurstaal te Zandvoorde, te Rekkem en te Herstappe, maar het Frans te Helkijn, Zittert-Lummen (zonder Outgaarden), Roost-Krenwik en Aubel.

Te Nieuwkerke, Mesen en Rekkem in West-Vlaanderen, te Edingen in Henegouwen en te Herstappe in Limburg werd een tweetaligheidsregime ingevoerd aangezien er - volgens de talentelling - een Franstalige minderheid van minstens 30 % bestond. Een zelfde tweetaligheidsregime, maar dan ten gerieve van de Vlaamse minderheidsgroep, kregen de overwegend Franstalige gemeenten Moeskroen, Lowingen, Spiere, Helkijn, Rozenaken, Mark (waar de verhouding zoals in 1846 vrijwel gelijk was : 719 Walen tegenover 711 Vlamingen), Lettelingen en Sluizen-Brabant.

Als hefboom voor de verfransing van Vlaamse taalgrensgemeenten zouden de boven genoemde artikelen van de taalwet van 1932 pas ten volle gebruikt worden bij de talentelling van 1947.

Gebruik makend van de anti-Vlaamse sfeer in het land als gevolg van de oorlogsomstandigheden, hebben Fransgezinden toen allerhande drukkingmiddelen aangewend en op een aantal plaatsen langs de taalgrens de uitslagen zelfs bewust vervalst. Te Ronse bijvoorbeeld werd zo'n bedrog bewezen. Zij hoopten vanzelfsprekend dat de publikatie van deze geforceerde cijfers de verfransingspogingen in sommige Vlaamse taalgrensgemeenten wettelijk zou bekrachtigen.

Laten wij de feiten even spreken.

In zestien steden en dorpen langs de taalgrens werd

het Nederlands teruggedrongen of zelf vrijwel geheel uitgeschakeld, zo men althans de tellingsuitslagen ernstig wil nemen.

Te Ronse, Walshoutem en St.-Martensvoeren bereikte de Franstalige minderheid de 30 %. In Moeskroen, Lowingen, Rozenaken, Mark, Lettelingen en Sluizen-Brabant daalde de Vlaamse minderheid beneden de 30 %. In Bever, 's-Gravenvoeren, St.-Pietersvoeren en Teuven, die 17 jaar voordien nog geen Franstalige minderheid van 30 % hadden, bleek het Frans nu plots de meerderheidstaal te zijn geworden. Volgens de tellers werd in het Vlaamse stadje Edingen nog slechts door 10 % van de inwoners Nederlands gesproken, terwijl in 1930 de meerderheid nog Nederlands sprak. De Voerdorpen Moelingen en Remersdaal spanden echter de kroon: waar de Franstalige minderheid er in 1930 nog geen 30 % bereikte werd dit nu het geval voor de Nederlandssprekenden...

Het zou ons te ver leiden hier na te gaan hoe een dergelijke uitslag verkregen werd. Vanzelfsprekend waren de reacties in Vlaanderen zeer bitter, en onmiddellijk rees er verzet tegen de publikatie van de tellingsuitslagen. Dit zou namelijk de wettelijke gevolgen meebrengen die voorzien werden in de wet van 1932. De regering aarzelde. Zeven jaar later publiceerde minister P. Vermeulen de vervalste cijfers toch, maar corrigeerde de gevolgen ervan wat door de wet van 2 juli 1954. Ondanks de tellingsuitslag moesten Edingen, Lettelingen, Mark, Moelingen en Remersdaal toch een tweetaligheidsregime aanvaarden. Dit nam bij de Vlaamsgezinden echter niet het gevoel weg dat zij bedrogen werden. Zij wensten zich bij deze toestand niet neer te leggen. In de jaren daarop eiste de hele V.B. dan ook met steeds meer aandrang dat men de taalgrens tussen het Nederlandse en Franse cultuurgebied in België voorgoed zou vastleggen bij de wet en dat de tellingsuitslagen op het taalregime van de taalgrensgemeenten geen invloed meer zouden hebben. Het afschaffen van de tienjaarlijkse talentellingen leek hiertoe het beste middel. Men eiste van Vlaamse zijde dat deze taalgrens zou samenvallen met de Vlaams-Waalse dialectgrens, die gedurende de voorbije eeuwen nauwelijks gewijzigd was. Ter beveiliging van de gewestelijke eentaligheid van het Vlaamse en Waalse binnenland zouden tevens de grenzen van de provincies en arrondissementen (Brabant) aan deze toestand moeten aangepast worden.

Na een grootscheeps offensief van de V.B. op het einde van de jaren 1950, was men in 1961 zover dat eerste-minister Th. Lefèvre in de regeringsverklaring van 2 mei beloofde dat aan het parlement de vastlegging van de taalgrens zou worden gevraagd.

5. DE TAALGRENSWET VAN 8 NOVEMBER 1962

Op 14 november 1961 legde A. Gilson, minister van Binnenlandse Zaken, namens de regering inderdaad een wetsontwerp neer tot wijziging van de provincie-, arrondissements- en gemeentegrenzen en tot wijziging van de wet van 28 juni 1932 op het gebruik der talen in bestuurszaken en van de wet van 14 juli 1932 houdende taalregeling in het lager en middelbaar onderwijs. In de memorie van toelichting tot dit wetsontwerp schreef Gilson dat het ertoe strekte de grenzen van de admi-

Met eerbiedige plechtigheid ten overstaan van wie in dit land met de verheven verantwoordelijkheid is bekleed te heersen of te regeren, waarschuwen ondergetekenden voor het gevaar dat op de weg ligt die men dreigt in te sloan.

Onze beide volkeren zijn historisch aangewezen om in een Belgisch staatsverband een zelfde lotsbestemming te delen.

Omdat uiteraard onze nationale eenheid naar binnen zo kwetsbaar is, dienen wij ons gestrengte burgerplichten op te leggen.

Laat iedere Belg vrij uitgaan door het land en zich vestigen waar hij wil. Hij verliese echter nooit uit het oog dat hij een onschendbaar taalgebied is binnengetreken, waar hij hoe dan ook geen voorrechten voor eigen taal heeft te doen gelden.

Er mag onder geen voorwendsel worden getornd aan het heilig recht voor beide taalgemeenschappen om de volstrekte onaantastbaarheid op te eisen van beider geboortegrond.

Met deze alarmkreet hebben ondergetekenden hun geweten laten spreken.

Zij wensen voortaan te mogen berusten in de wijsheid van het wetgevend gezag.

S. Streuvels *H. Teirlinck*

Manifest van H. Teirlinck en S. Streuvels, tot stand gekomen op initiatief van H. Fayat en gepubliceerd op 29 oktober 1959, ten voordele van de definitieve vastlegging van de taalgrens.

nistratieve gebieden aan die van de taalgebieden aan te passen, uitgaande van de besluiten die door het Centrum-Harmel eenparig werden aangenomen. Slechts op enkele punten week het wetsontwerp van deze besluiten af.

1. De verre voorbereiding : het Centrum-Harmel.
Op 26 mei 1946 had de Luikse christen-democraat P. Harmel een wetsvoorstel ingediend „houdende oprichting van een Centrum van Onderzoek voor de Nationale Oplossing van de Maatschappelijke, Politieke en Rechtskundige vraagstukken van de verschillende gewesten van het land”. Dit Centrum zou de problemen van Vlaanderen en Wallonië bestuderen op het gebied van de demografie, de economie, de morele en culturele belangen, de rechterlijke, politieke en administratieve organisatie. Het zou daarna aan de regering oplossingen voorstellen. Dit wetsvoorstel werd door de Kamer van Volksvertegenwoordigers goedgekeurd op 10 december 1947 en door de Senaat op 29 april 1948. De werkzaamheden schoten slechts langzaam op, zodat het tot 24 april 1958 duurde eer het eindverslag werd overgemaakt aan de Kamer.

In de politieke afdeling van het Centrum-Harmel stelde de Vlaamse professor H. Draye (Leuven) voor dat een wetenschappelijke regeringscommissie zou gelast worden met een nauwkeurig onderzoek van de taalgrens. De Waalse docent E. Legros (Luik), auteur van de studie *La Frontière des dialectes romans en Belgique* (1948), was van oordeel dat de taalgrens voldoende gekend was, en duidelijk afgebakend over het grootste deel van het traject. Hij loochende tevens het bestaan van een

uitgebreide tweetalige zone langs de taalgrens. Bij een eventuele wettelijke vastlegging van de taalgrens moest men zich houden aan het dialect van de lokaliteiten, zo meende hij.

De Vlaamse volksvertegenwoordiger J. Verroken (Oudenaarde) bestreed heftig het koppelen van het lot der taalgrensgemeenten aan de uitslagen van de tienjaarlijkse tellingen en noemde het systeem van de beschermde minderheden een bron van moeilijkheden. Hij verzette zich tevens tegen het afbakenen van een tweetalige grenszone en bepleitte, evenals de Vlaamse wetenschapsmensen, de oprichting van een wetenschappelijke onderzoekscommissie. Van Crombrugge, normaalschoolleraar te Luik en lid van het bestendig comité van het Waals Nationaal Congres, zette het Waalse politieke standpunt uiteen. Doordat de taalgrens ingevolge de wet van 1932 ook een bestuurlijke grens werd, heeft zij nu de neiging om op sommige plaatsen te verdwijnen en plaats te maken voor een zich uitbreidende tweetalige zone. De talentellingen hebben voor gevolg gehad dat de taalgrens steeds meer verdoezeld werd omdat men daarbij steunde op een element dat volgens hem essentieel bewegend is, nl. het gebied van de cultuurtaal. Hij achtte het de hoogste tijd om wettelijk, zelfs grondwettelijk, de taalgrens vast te leggen en aldus ook het eeuwenoude bestaan van de twee volksgemeenschappen. De taalgrens zou dan als etnische, culturele en administratieve afbakening fungeren. Van Crombrugge verklaarde zich ook voorstander van de volkerenwet die eist dat elke inwijkeling de cultuur en de taal overneemt van het milieu dat hij vrij heeft gekozen. Hij stelde tot besluit voor dat het Centrum allereerst die gedeelten van het taalgrenstraject zou vastleggen waarover geen betwisting bestond. Deskundigen - germanisten en romanisten - zouden vervolgens worden belast met het onderzoek over de betwiste punten.

Nadat de politieke afdeling de verschillende standpunten had gehoord, werd besloten een afvaardiging te sturen naar de betwiste plaatsen om daar een mogelijke oplossing te bestuderen. Die zgn. studie beperkte zich echter tot enkele recepties op gemeentehuizen en, soms, een kort ritje door de streek.

Ten slotte tekenden Verroken en Van Crombrugge een taalgrenskaart. Zij verschilden slechts daarin dat Verroken Houtem en Spiere in West-Vlaanderen bij het Vlaamse gebied rekende, alsook Ten Brielen (Komen), en Van Crombrugge niet. Ten slotte hield men het bij de versie Van Crombrugge. Over de Platdietse streek werd blijkbaar niet gesproken, want op de kaart komt zij niet voor.

Wij zullen de lijst van gemeenten en gehuchten die, volgens het Centrum-Harmel, tot een ander taalregime moesten behoren dan de gemeente of het arrondissement waartoe zij behoorden, straks kunnen toetsen aan het door minister Gilson ingediende wetsontwerp.

Stippen wij echter nog aan dat minister L. Moyer-soen (Aalst) reeds eerder een wetsontwerp klaar-maakte, dat echter in menig opzicht afweek van de besluiten van het Centrum. Dit ontwerp raakte echter nooit door beide Kamers.

2. *Het taalgrensontwerp-Gilson.*

In het wetsontwerp dat hij namens de regering op 14 november 1961 bij de Kamer indiende, stelde

minister Gilson voor de grenzen van sommige provincies en administratieve arrondissementen te wijzigen als volgt :

— De gemeenten Orroir, Amengijs en Rozenaken (arrondissement Oudenaarde) worden gescheiden van de provincie Oost-Vlaanderen en gevoegd bij het arrondissement Doornik in de provincie Henegouwen.

— De gemeente Everbeek (arrondissement Aat) wordt gescheiden van de provincie Henegouwen en gevoegd bij het arrondissement Oudenaarde in de provincie Oost-Vlaanderen.

— De gemeenten Bever, Mark en St.-Pieterskapelle (arrondissement Zinnik) worden gescheiden van de provincie Henegouwen en gevoegd bij het arrondissement Brussel in de provincie Brabant.

— De gemeenten Bierk en St.-Renelde worden gescheiden van het arrondissement Brussel en gevoegd bij het arrondissement Nijvel.

— De gemeenten Sluizen, Zittert-Lummen, Opheylissem en Neerheylissem worden gescheiden van het arrondissement Leuven en gevoegd bij het arrondissement Nijvel.

— De gemeente Overhespen (arrondissement Borgworm) wordt gescheiden van de provincie Luik en gevoegd bij het arrondissement Leuven in de provincie Brabant.

— De gemeenten Attenhoven, Eliksem, Laar, Landen, Neerhespen, Neerlanden, Neerwinden, Overwinden, Rumsdorp, Waasmont, Walsbets, Walshoutem, Wange en Wezeren (arrondissement Borgworm) worden gescheiden van de provincie Luik en gevoegd bij het arrondissement Hasselt in de provincie Limburg.

— De gemeenten Korsworm (arrondissement Hasselt) en Wouteringen (arrondissement Tongeren) worden gescheiden van de provincie Limburg en gevoegd bij het arrondissement Borgworm in de provincie Luik.

— De gemeenten Bitsingen, Eben-Emaal, Ternaaien, Rukkelingen aan de Jeker en Wonk (arrondissement Tongeren) worden gescheiden van de provincie Limburg gevoegd bij het arrondissement Luik in de provincie Luik.

— De gemeenten Moelingen en 's Gravenvoeren worden gescheiden van het arrondissement Luik en gevoegd bij het arrondissement Verviers.

Bovendien stelde minister Gilson voor de grenzen van een aantal taalgrensgemeenten te wijzigen :

— Het gehucht Clef d'Hollande wordt gescheiden van de gemeente Nieuwerkerke en gevoegd bij de gemeente Ploegsteert.

— Het gehucht Kruiseik wordt gescheiden van de gemeente Komen en gevoegd bij de gemeente Wervik.

— Het gehucht Risquons-Tout wordt gescheiden van de gemeente Rekkem en gevoegd bij de gemeente Moeskroen.

— Het gehucht Spiere wordt gescheiden van de gemeente Dottenijs en gevoegd bij de gemeente Kooigem.

— De wijk Deurne wordt gescheiden van de gemeente Ronse in de provincie Oost-Vlaanderen en gevoegd bij de gemeente Elzele in de provincie Henegouwen.

— De gehuchten Broeken, Koekomere en La Haute worden gescheiden van de gemeente Elzele in de provincie Henegouwen en gevoegd bij de

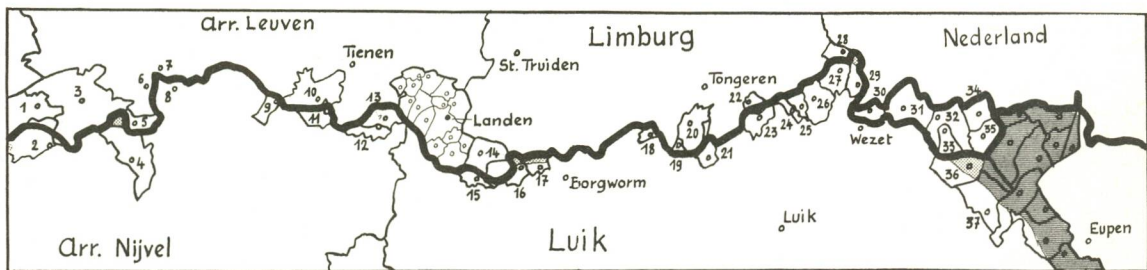

1. Nieuwkerke
2. Ploegsteert
3. Mesen
4. Waasten
5. Neerwaasten
6. Houtem
7. Wervik
8. Rekkem

9. Lowingen
10. Herzeeuw
11. Dottenijs
12. Spiere
13. Helkijn
14. Orroir
15. Amengijs
16. Rozenaken

17. Elzele
18. Schorisse
19. Opbrakel
20. Vloesberg
21. Everbeek
22. Twee-Akren
23. Viane
24. Bever

25. St.-Pieterskapelle
26. Mark
27. Lettelingen
28. Bierk
29. Ste-Renelde
30. Eigenbrakel
31. St.-Genesius-Rode
32. Waterloo

1. Hoeilaart
2. Terhulpen
3. Overijse
4. Waver
5. Ottenburg
6. St.-Agatha-Rode
7. St.-Joris-Weert
8. Nethen
9. Sluizen (Brab.)
10. Hoegaarden

11. Zittert-Lummen
12. Opheylisssem
13. Neerheyilsssem
14. Montenaken
15. Cras-Avernas
16. Roost-Krenwik
17. Korsworm
18. Wouteringen
19. Herstappe
20. Rutten

21. Elch
22. Sluizen (Limb.)
23. Glaaien
24. Rukkelingen
25. Bitsingen
26. Wonk
27. Eben-Emaal
28. Kanne
29. Ternaaien
30. Moelingen

31. 's-Gravenvoeren
32. St.-Martensvoeren
33. St.-Pietersvoeren
34. Teuven
35. Remersdaal
36. Aubel
37. Clermont

gemeente Ronse in de provincie Oost-Vlaanderen.
— De gehuchten d'Hoppe en d'Hutte worden gescheiden van de gemeente Vloesberg in de provincie Henegouwen en respectievelijk gevoegd bij de gemeente Opbrakel en Schorisse in de provincie Oost-Vlaanderen.

— De gehuchten Akrenbos, Donkerstraat en Haie-de-Viane worden gescheiden van de gemeente Twee-Akren in de provincie Henegouwen en gevoegd bij de gemeenten Overboelare, Moerbeke en Viane in de provincie Oost-Vlaanderen.

— De gehuchten Groenstraat en Warresaet worden gescheiden van de gemeente Bever en gevoegd bij de gemeente Zullik.

— De gehuchten Labliau en Hembecq worden gescheiden van de gemeente Mark en gevoegd bij de gemeenten Zullik, Opzullik, Hove en Graty.

— Het gehucht Kokejane wordt gescheiden van de gemeente Lettelingen in de provincie Henegouwen en gevoegd bij de gemeente Herne in de provincie Brabant.

— Het gehucht Herbeek wordt gescheiden van de gemeente St.-Renelde en gevoegd bij de gemeente Lembeek.

— Het gehucht Curé-la-Flûte en een strook grondgebied links van de Alsebergsesteenweg worden gescheiden van de gemeente Eigenbrakel in het

administratief arrondissement Nijvel en gevoegd bij de gemeente St.-Genesius-Rode in het administratief arrondissement Brussel.

— De gehuchten L'Ermite en Le Chenois worden gescheiden van de gemeente St.-Genesius-Rode in het administratief arrondissement Brussel en respectievelijk gevoegd bij de gemeenten Eigenbrakel en Waterloo in het administratief arrondissement Nijvel.

— De gehuchten 't Rot en Bakenbos worden gescheiden van de gemeente Terhulpen in het administratief arrondissement Nijvel en gevoegd bij de gemeenten Hoeilaart en /of Ovrijse in het administratief arrondissement Brussel.

— Het gehucht La Corniche (station Terhulpen) wordt gescheiden van de gemeente Overijse in het administratief arrondissement Brussel en gevoegd bij de gemeente Terhulpen in het administratief arrondissement Nijvel.

— Een spits ten noorden wordt gescheiden van de gemeente Waver in het administratief arrondissement Nijvel en gevoegd bij de gemeente Ottenburg in het administratief arrondissement Leuven.

— Het gehucht Elst wordt gescheiden van de gemeente Zittert-Lummen en gevoegd bij de gemeente Hoegaarden.

— Het gehucht La Bosquée wordt gescheiden van

de gemeente Montenaken in de provincie Limburg en gevoegd bij de gemeente Cras-Avernas in de provincie Luik.

— Het gehucht Hasselbroek wordt gescheiden van de gemeente Korsworm en gevoegd bij de gemeente Jeuk.

— Het gehucht Al Savate wordt gescheiden van de gemeente Rutten in de provincie Limburg en gevoegd bij de gemeente Elch in de provincie Luik.

— Een strook grondgebied ten noorden wordt gescheiden van de gemeente Elch in de provincie Luik en gevoegd bij de gemeente Diets-Heur in de provincie Limburg.

— Het gehucht Haut-Vinâve wordt gescheiden van de gemeente Sluizen in de provincie Limburg en gevoegd bij de gemeente Glaaien in de provincie Luik.

Als wij deze bepalingen nu vergelijken met de besluiten van het Centrum-Harmel dan stellen wij vast dat minister Gilson daarvan afweek op volgende punten :

— De Westvlaamse gemeenten Ploegsteert, Waasten, Neerwaasten, Houtem en Komen enerzijds, en Moeskroen, Lowingen, Herzeeuw, Dottenijs en Spiere anderzijds zouden bij West-Vlaanderen blijven en in twee kantons worden gegroepeerd. Het Centrum-Harmel had hun aansluiting bij Henegouwen voorgesteld.

— De 15 Vlaamse gemeenten uit het Landense zouden bij Limburg komen, behalve Overhespen dat bij Brabant zou worden gevoegd. Het Centrum-Harmel voorzag de aansluiting van alle vijftien bij Limburg.

— De Vlaamse Voerstreek zou bij de provincie Luik blijven maar „om de taalhomogeniteit van het arrondissement Luik in de hand te werken” zouden de gemeenten Moelingen en 's-Gravenvoeren van het arrondissement Luik naar het arrondissement Verviers worden overgeheveld.

Het ontwerp-Gilson voorzag verder nog een stelsel van taalfaciliteiten voor de minderheid in de gemeenten Komen, Houtem, Neerwaasten, Waasten, Ploegsteert, Moeskroen, Lowingen, Herzeeuw, Dottenijs, Spiere en Edingen, ten gerieve van de Vlamingen. En te Ronse, Moelingen, 's-Gravenvoeren, St.-Martensvoeren, St.-Pietersvoeren, Remersdaal en Teuven, ten gerieve van de Franstaligen. Deze faciliteiten zouden op administratief gebied neerkomen op tweetaligheid van de berichten en mededelingen aan het publiek, de verplichting voor de openbare besturen om zich tot particulieren te wenden in de taal (Nederlands of Frans) waarvan zij zich hebben bediend of het gebruik hebben gevraagd, het opstellen van akten en getuigschriften in het Nederlands of het Frans naargelang de taal die door de belanghebbende wordt aangeduid, en de tweetaligheid van de ambtenaren die omgang hebben met het publiek.

Op onderwijsgebied zou in de faciliteitengemeenten het onderwijs weliswaar gegeven worden in de taal van de streek met versterkt onderricht van de tweede landstaal, maar toch kunnen er onder bepaalde voorwaarden lagere scholen worden opgericht met de andere landstaal als voertaal, mits ernstig onderricht van de streektaal. In het middelbaar onderwijs van die gemeenten zou de tweede taal verplichtend de andere landstaal moeten zijn.

3. Het parlementair debat.

Reeds op 21 november 1961 begon de Kamercom-

missie van Binnenlandse Zaken met de bespreking van het wetsontwerp-Gilson. In de pers gaf dit aanleiding tot bitsige polemieken terwijl de overal langs de taalgrens opgerichte aktiecomités een verbeterd strijd begonnen met moties, meetings, pamfletten, affiches en memoranda aan de parlementsleden.

Op 21 december diende verslaggever Verroken een eerste commissieverlag in bij de Kamer. Deze besprak de tekst in openbare zitting op 21 januari, op 1 en 6 februari 1962, en verwees hem dan terug naar de commissie aangezien inmiddels nog tal van amendementen waren ingediend.

Enkele dagen later, op 9 februari, diende Verroken zijn aanvullend verslag in. Dit werd in openbare Kamerzitting besproken op 14 en 15 februari en ten slotte werd het - inmiddels gewijzigde - ontwerp goedgekeurd met 136 stemmen tegen 18 bij 22 onthoudingen.

Als wij deze tekst vergelijken met het oorspronkelijke ontwerp-Gilson, dan zien wij dat er belangrijke wijzigingen werden aangebracht.

De gemeenten Komen, Houtem, Neerwaasten, Waasten en Ploegsteert; Moeskroen, Lowingen, Herzeeuw en Dottenijs werden van West-Vlaanderen overgeheveld naar de provincie Henegouwen waar zij een nieuw administratief arrondissement Moeskroen zouden vormen. De gemeente Spiere zou echter bij West-Vlaanderen blijven met Nederlands taalregime en faciliteiten voor de Franstaligen. De Vlaamse gemeente Mark zou met Frans taalregime en faciliteiten voor de Nederlandstaligen bij de provincie Henegouwen blijven en dus niet met Nederlands taalregime en faciliteiten voor de Franstaligen bij Brabant worden gevoegd. De 15 Vlaamse gemeenten uit het Landense zouden allemaal bij Brabant komen en dus niet bij Limburg.

De zes Vlaamse gemeenten van de Voerstreek zouden bij Limburg worden gevoegd - naar analogie met de overheveling van Komen-Moeskroen - en dus niet bij de provincie Luik blijven zoals het ontwerp-Gilson voorzag. Ten slotte werden een reeks Vlaamse gehuchten, die volgens het ontwerp-Gilson dienden afgescheiden te worden van de Waalse gemeenten waarvan zij deel uitmaakten, bij Wallonië gelaten. Zo het gebied ten noorden van de Spierebeek dat bij Dottenijs zou blijven, d'Hoppe bij Vloesberg, Kokejane bij Lettelingen, Herbeek bij Ste-Renelde, Curé-la-Flûte bij Eigenbrakel, Oud-Bakenbos bij Terhulpen, het noorden van Waver (Bilanden) bij Waver en Hasselbroek bij Korsworm.

Anderzijds zouden de Vlamingen het gehucht Deurne (Durenne) bij Ronse mogen behouden en krijgen zij Klein-Ternaaien, een noordelijk gehucht van Ternaaien (Lanaye). De Kamer verhoogde bovendien het aantal gemeenten met faciliteiten van 18 tot 25, door toevoeging van de gemeenten Mesen, Helkijn, Bever en Herstappe (faciliteiten ten gerieve van de Franstaligen), en de gemeenten Mark, Vloesberg en Lettelingen (faciliteiten ten gunste van de Nederlandstaligen).

De Kamer had ook het faciliteitenstelsel op administratief en onderwijsgebied nader omschreven. Op 5 juni 1962 nam de Senaatscommissie van Binnenlandse Zaken de tekst van de Kamer aan met 12 stemmen tegen 3 bij 1 onthouding. Ze had één enkele wijziging aangebracht: het Vlaamse

gehucht Klein-Ternaaien moest toch bij de Waalse gemeente Ternaaien (Lanaye) blijven.

Op 26 juni diende verslaggever K. van Cauwelaert zijn rapport in bij de Senaat, die de bespreking ervan aanvatte op 3 juli. Het debat duurde vrij lang: 4, 5, 10, 11, 12 en 17 juli werden eraan besteed. De discussie was zeer geanimeerd als gevolg van een offensief van de Franstaligen die iedere vierkante meter betwistten en zich niet neerlegden bij de overheveling van de Voerstreek naar Limburg, zoals de Kamer had voorgesteld. De verwarring nam elke dag toe en bereikte haar hoogtepunt op 17 juli 1962. Nadat die dag een voorstel tot verdaging, uitgaande van de Luikenaar M. Delbouille, was verworpen, stemde de Senaat over een amendement van A. Baltus uit Verviers, dat het behoud van de Voerstreek bij de provincie Luik beoogde. Dit amendement werd verworpen met 72 stemmen tegen 70 bij 2 onthoudingen. Kort daarna werd er gestemd over punt 11 van artikel 1 van het ontwerp dat dus de aanhechting van de Voerstreek bij Limburg voorzag, maar ook dat werd verworpen met 73 stemmen tegen 71 bij 2 onthoudingen! Daarmee was de Voerstreek nergens: ze mocht van de senatoren niet bij Luik blijven, maar evenmin bij Limburg worden gevoegd. 's Anderendaags verwees de Senaat het ontwerp terug naar de commissie, en ten slotte werd de bespreking tot het najaar verdaagd.

Op 2 oktober diende verslaggever Van Cauwelaert dan zijn aanvullend verslag in. De regering diende daarop amendementen in die uiteindelijk door de Senaat werden goedgekeurd op 9 oktober 1962. De aangekondigde tweede Vlaamse mars op Brussel (14 oktober) heeft deze beslissing ongetwijfeld beïnvloed.

De regerings-amendementen kwamen erop neer dat de Voerstreek naar Limburg zou gaan en de streek Komen-Moeskroen naar Henegouwen, mits de benoeming van een adjunct-arrondissementscommissaris te St.-Martensvoeren en een arrondissementscommissaris te Moeskroen. Het zou hun taak zijn de gemeentebesturen in hun betrekkingen met de provinciale diensten behulpzaam te zijn, vooral wat het vertalen van ambtelijke bescheiden betreft, en de particulieren te helpen in hun betrekkingen met de provinciegouverneur en andere administratieve overheden. Tevens zouden zij moeten waken over de stipte naleving van de wet in de diensten van de betrokken gemeenten.

Op 10 oktober maakte de Senaat het aldus gewijzigde ontwerp terug over aan de Kamer. De Kamercommissie van Binnenlandse Zaken keurde het ongewijzigd goed met 19 stemmen tegen 1 bij 3 onthoudingen. Op 31 oktober 1962 kwam het ontwerp dan opnieuw voor de Kamer in openbare zitting. De agitatie in de Voerstreek, onder impuls van de Mouvement Populaire Wallon, had inmiddels een hoogtepunt bereikt en het zag er naar uit dat onder die druk de Franstalige Kamerleden van alle partijen de overheveling van de Voerstreek naar Limburg niet zouden goedkeuren. Vooral de Luikenaars gingen heftig tekeer, en minister J. Merlot dreigde zelfs met ontslag. Na de stemming voerde hij die bedreiging trouwens uit. Er werd druk onderhandeld, want er dreigde een stemming van alle Franstaligen tegen alle Nederlandstaligen, maar dit werd uiteindelijk ver-

meden door het drastisch ingrijpen van de partijbesturen. Het ontwerp werd ten slotte door de Kamer ongewijzigd goedgekeurd met 130 stemmen tegen 56 bij 12 onthoudingen. De Mouvement Populaire Wallon verklaarde echter onmiddellijk zich nooit te zullen neerleggen bij de „annexatie” van de Voerstreek door de „Vlaamse imperialisten”.

4. *De taalgrenswet van 8 november 1962.*

De taalgrenswet werd op 8 november 1962 door de Koning bekrachtigd en op 22 november verscheen hij in het Belgisch Staatsblad. Laten wij deze belangrijke wet, die de taalgrens vastlegt en een einde stelt aan de betwistingen rond de talentellingen, even nader bekijken artikel per artikel.

Artikel 1 wijzigt de grenzen van sommige provincies en administratieve arrondissementen als volgt :

De gemeenten Komen, Houtem, Neerwaasten, Waasten en Ploegsteert worden gescheiden van het arrondissement Ieper en de provincie West-Vlaanderen en bij de provincie Henegouwen gevoegd. De gemeenten Moeskroen, Lowingen, Herzeeuw en Dottenijs worden gescheiden van het arrondissement Kortrijk en de provincie West-Vlaanderen en bij de provincie Henegouwen gevoegd. Al deze gemeenten vormen voortaan een administratief arrondissement met als hoofdplaats Moeskroen. Dit nieuwe arrondissement krijgt een arrondissementscommissaris die, naast zijn normale ambtsopdrachten, speciaal moet waken over de toepassing van deze wet en die de besturen en particulieren op taalgebied behulpzaam moet zijn in hun betrekkingen met de provincie.

De gemeenten Moelingen en 's-Gravenvoeren worden gescheiden van het arrondissement Luik en de provincie Luik en gevoegd bij het arrondissement Tongeren in de provincie Limburg. De gemeenten St.-Martensvoeren, St.-Pietersvoeren, Remersdaal en Teuven worden gescheiden van het arrondissement Verviers en de provincie Luik en gevoegd bij het arrondissement Tongeren in de provincie Limburg. Deze 6 Voergemeenten vormen samen een kanton met als hoofdplaats St.-Martensvoeren. Daar oefent een commissaris-adjunct van de arrondissementscommissaris van Tongeren de ambtsopdrachten uit van de arrondissementscommissaris ten overstaan van deze zes gemeenten. Op taalgebied heeft hij daarnaast dezelfde opdrachten als de arrondissementscommissaris van Moeskroen.

De gemeenten Orroir, Amengijs en Rozenaken (arrondissement Oudenaarde) worden gescheiden van de provincie Oost-Vlaanderen en gevoegd bij het arrondissement Doornik in de provincie Henegouwen.

De gemeente Everbeek (arrondissement Aat) wordt gescheiden van de provincie Henegouwen en gevoegd bij het arrondissement Oudenaarde in de provincie Oost-Vlaanderen.

De gemeenten Bever en St.-Pieterskapelle (arrondissement Zinnik) worden gescheiden van de provincie Henegouwen en gevoegd bij het arrondissement Brussel in de provincie Brabant.

De gemeenten Bierk en St.-Renelde worden gescheiden van het arrondissement Brussel en gevoegd bij het arrondissement Nijvel.

De gemeenten Sluizen, Zittert-Lummen, Opheylissem en Neerheylissem worden gescheiden van het

arrondissement Leuven en gevoegd bij het arrondissement Nijvel.

De gemeenten Attenhoven, Eliksem, Laar, Landen, Neerhespen, Neerlanden, Neerwinden, Overhespen, Overwinden, Rumsdorp, Waasmont, Walsbets, Walshoutem, Wange en Wezeren (arrondissement Borgworm) worden gescheiden van de provincie Luik en gevoegd bij het arrondissement Leuven in de provincie Brabant.

De gemeenten Korsworm (arrondissement Hasselt) en Wouteringen (arrondissement Tongeren) worden gescheiden van de provincie Limburg en gevoegd bij het arrondissement Borgworm in de provincie Luik.

De gemeenten Bitsingen, Eben-Emaal, Ternaaien, Rukkelingen aan de Jeker en Wonk (arrondissement Tongeren) worden gescheiden van de provincie Limburg en gevoegd bij het arrondissement Luik in de provincie Luik.

Artikel 2 van de wet wijzigt de grenzen van een aantal gemeenten :

Het gehucht Clef d'Hollande gaat van de Vlaamse gemeente Nieuwkerke naar Ploegsteert.

Het gehucht Kruseik wordt van Komen afgescheiden en bij het Vlaamse Wervik gevoegd.

Het gehucht Risquons-Tout gaat van de Vlaamse gemeente Rekkem naar Moeskroen.

De gehuchten Broeken, Koekomere en La Haute worden van de Waalse gemeente Elzele in Henegouwen gescheiden en bij de Vlaamse stad Ronse aangehecht, in Oost-Vlaanderen.

Het gehucht d'Hutte wordt van het Waalse Vloesberg in Henegouwen overgebracht naar Opbrakel in Oost-Vlaanderen.

De gehuchten Akrenbos, Donkerstraat en Haie-de-Viane worden van de Henegouwse gemeente Twee-Akren afgescheiden. Akrenbos gaat naar het Vlaamse Bever in de provincie Brabant en de beide andere gehuchten worden bij de Vlaamse gemeente Viane in Oost-Vlaanderen gevoegd.

De gehuchten Groenstraat en Warresaet worden van de Vlaamse gemeente Bever afgescheiden en bij het Waalse Zullik gevoegd.

Een strook grondgebied links van de Alsebergsesteenweg te Eigenbrakel in het Waalse arrondissement Nijvel, wordt bij de Vlaamse gemeente St.-Genesius-Rode in het arrondissement Brussel gevoegd.

Het gehucht Kwaadrode gaat van St.-Genesius-Rode naar Eigenbrakel in het arrondissement Nijvel.

De gehuchten 't Rot en Nieuw-Bakenbos worden van het Waalse Terhulpen, arrondissement Nijvel, gescheiden en bij het Vlaamse Hoeilaart, arrondissement Brussel, gevoegd.

Het gehucht La Corniche (station Terhulpen) gaat van het Vlaamse Overijse in het arrondissement Brussel naar het Waalse Terhulpen.

Het gehucht Elst wordt van het verwaalste Zittert-Lummen afgescheiden en bij de Vlaamse gemeente Hoegaarden gevoegd.

De hoeve La Bosquée wordt van de Limburgse gemeente Montenaken gescheiden en bij de Luikse gemeente Cras-Avernas gevoegd.

Het gehucht Al Savate gaat van het Limburgse Rutten naar het Luikse Elch, dat op zijn beurt een strook grond aan Rutten moet afstaan.

Het gehucht Haut-Vinâve ten slotte wordt van de Limburgse gemeente Sluizen gescheiden en bij

Glaaien in de provincie Luik gevoegd.

Artikel 3 van de wet heft het artikel drie op van de wet van 28 juni 1932 op het gebruik der talen in bestuurszaken. Dit artikel maakte het mogelijk dat een taalgrensgemeente van taalregime kon veranderen op basis van de gegevens der jongste tienjaarlijkse talentelling.

Artikel 4 wijzigt het artikel 6, paragraaf 4, van de wet van 28 juni 1932. Dit artikel maakte het mogelijk, weer op basis van de gegevens der jongste tienjaarlijkse talentelling, een tweetaligheidsregime in te voeren in gemeenten met een 30 % - minderheid van de andere taalgroep. Dit artikel wordt nu vervangen door de bepaling dat de berichten en mededelingen voor het publiek in het Nederlands en het Frans moeten gesteld zijn in 25 taalgrensgemeenten: Komen, Houtem, Neerwaasten, Waasten, Ploegsteert, Mesen, Moeskroen, Lowingen, Herzeeuw, Dottenijs, Spiere, Helkijn, Ronse, Vloesberg, Bever, Mark, Edingen, Lettelingen, Herstappe, Moelingen, 's-Gravenvoeren, St.-Martensvoeren, St.-Pietersvoeren, Remersdaal en Teuven.

Aan de wet van 1932 wordt nog toegevoegd dat in de 25 bovengenoemde gemeenten met faciliteiten alle akten moeten opgesteld worden in de taal van hun inwendige diensten. Iedere belanghebbende kan op eenvoudig verzoek en gratis daarvan een vertaling krijgen, en die heeft waarde van expertise of voor echt verklaard afschrift. Getuigschriften moeten opgesteld worden in de taal die de belanghebbende wenst.

Alle toelatings- en bevorderingsexamens in de betrokken gemeenten moeten worden afgenomen in de taal van hun inwendige diensten. Kandidaten komen maar in aanmerking als zij kunnen bewijzen dat zij hun onderwijs in dezelfde taal genoten.

De gemeentesecretarissen, gemeenteontvangers, politiecommissarissen, secretarissen en ontvangers van de Commissies van Openbare Onderstand moeten de tweede landstaal voldoende kennen. En allen die in bedoelde gemeenten in contact komen met het publiek moeten een elementaire kennis hebben van de andere landstaal. Zij moeten dit vóór hun benoeming of bevordering bewijzen door middel van een examen dat onder toezicht staat van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht. Doen zij dit niet, dan is hun benoeming of bevordering nietig.

Artikel 8 van de taalgrenswet voegt een nieuw hoofdstuk bij de wet van 14 juli 1932, houdende taalregeling in het lager en in het middelbaar onderwijs. Het komt erop neer dat in de 25 faciliteitengemeenten langs de taalgrens het onderricht in de tweede landstaal verplicht wordt vanaf het derde leerjaar in de lagere scholen en dit a rato van minimum drie en maximum zes uren per week. In de middelbare scholen moet vier uren per week besteed worden aan het onderricht in de tweede landstaal en dit vanaf het eerste leerjaar.

Ten slotte bepaalt artikel 12 van de taalgrenswet dat de bepalingen ervan uiterlijk op 2 september 1963 van kracht moeten worden.

Vóór die datum keurde het Belgisch parlement nog twee wetten goed waarvan sommige bepalingen een biezondere weerslag hebben op het taalstatuut van de taalgrensgemeenten met faciliteiten. Het

betreft de wet van 30 juli 1963 die het gebruik der talen in het onderwijs regelt en de wet van 14 juli 1932 opheft; en de wet van 2 augustus 1963 die het gebruik der talen in bestuurszaken regelt en de wet van 28 juni 1932 opheft.

Een bespreking van deze wetten zou ons hier te ver leiden. Stippen wij inzake onderwijs alleen aan dat de nieuwe taalwet het mogelijk maakt in de 25 taalgrensgemeenten met faciliteiten kleuter- en lager onderwijs in te richten in de andere landstaal. Dit op verzoek van een aantal gezinshoofden die in de gemeente wonen in zover zij geen school van het gewenste taalstelsel vinden binnen de wettelijk bepaalde afstand van hun woning. In dergelijke lagere scholen moet er wekelijks 4 uren onderricht gegeven worden in de andere landstaal in de tweede graad, en acht uren in de derde en vierde graad. In de middelbare scholen van die gemeenten mogen zelfs een aantal vakken onderwezen worden in de tweede taal.

In de tweede helft van de jaren 1960 hebben de Fransgezinden van die mogelijkheid tot het oprichten van anderstalige kleuter- en lagere scholen een dankbaar gebruik gemaakt in de Voerstreek.

5. Een balans.

De taalgrenswet van 8 november 1962 bracht 24 Vlaamse gemeenten uit Waalse bestuurlijke omschrijvingen over naar Vlaamse en 25 gemeenten die voorheen deel uitmaakten van Vlaamse provincies en arrondissementen gingen over naar Waalse. Wanneer wij geen rekening houden met de hier en daar afgescheiden gehuchten betekende dit een ruil van 20.284 ha. met 87.450 inwoners uit Vlaanderen tegen 14.977 ha. met 23.250 inwoners uit Wallonië. West-Vlaanderen verloor aan Henegouwen 9 gemeenten met 71.070 inwoners (waarvan 36.550 te Moeskroen alleen) en een oppervlakte van ruim 10.267 ha. Oost-Vlaanderen stond aan Henegouwen 3 gemeenten af met 2.375 inwoners en een oppervlakte van meer dan 1.410 ha. Uit het arrondissement Brussel gingen 2 gemeenten met 3.633 inwoners en een oppervlakte van goed 2.618 ha. over naar het Waalse arrondissement Nijvel. Het arrondissement Leuven verloor 4 gemeenten met 3.532 inwoners en een oppervlakte van bijna 2.306 ha, eveneens aan het arrondissement Nijvel. Uit de provincie Limburg ten slotte gingen 7 gemeenten met 6.840 inwoners en een gezamenlijke oppervlakte van bijna 3.681 ha over naar de provincie Luik.

Aan Waalse zijde stond de provincie Henegouwen 3 gemeenten met 4.800 inwoners en een oppervlakte van ruim 4.263 ha af aan Oost-Vlaanderen en Brabant (arrondissement Brussel, nu : Halle-Vilvoorde). De provincie Luik ten slotte verloor 21 gemeenten - 15 in de streek van Landen en 6 in de Voerstreek - aan de provincies Limburg en Brabant (arrondissement Leuven) : samen hadden ze een oppervlakte van bijna 10.714 ha en een bevolking van 18.463 inwoners (telkens op 31.12.1961).

In ruime Vlaamse kring was men vrij tevreden over deze regeling omdat het een flinke stap vooruit was op de weg naar de volkomen vernederlandsing van het openbaar leven in Vlaanderen. De bestuurlijke omschrijvingen vielen nu samen met de taalgrens, die niet meer in het gedrang kon worden gebracht door de tienjaarlijkse talentel-

lingen aangezien die afgeschaft werden. De gewestelijke eentaligheid werd door deze taalgrensregeling versterkt doordat ook de taalgrensarrondissementen eentalig werden. Het stelsel der faciliteiten doet daaraan fundamenteel geen afbreuk.

Anderzijds bleef er bij vele Vlamingen een bittere nasmaak omdat al te veel oorspronkelijk Vlaams gebied (in de streek van Edingen bijvoorbeeld) en Vlaamse mensen dienden prijsgegeven (in Moeskroen bijvoorbeeld).

Voor de Platdietse streek bleef de regeling totaal onvoldoende en in de Voerstreek lijkt de toestand - ondanks de wet - nog niet geconsolideerd.

6. NOG BETWISTINGEN.

Sinds 1 september 1963, dag waarop de taalgrenswet in werking trad, zijn de betwistingen rond de taalgrens fel afgezwakt, behalve in en om de Voerstreek. Daar bleef de agitatie onder allerlei vormen voortduren met uitgebreide steun vanuit Luik. De lokale overheden stoorden zich niet aan de taalgrenswet en de centrale overheid durfde kennelijk niet ingrijpen. Systematisch werd een net van Franstalige kleuterklassen en lagere scholen uitgebouwd in de Voerdorpen, terwijl te Remersdaal alle Nederlandstalig onderwijs zelfs doodgewoon werd afgeschaft. In regeringskringen en in het parlement werden door Luikse politici voortdurend pogingen aangewend om de Voerstreek opnieuw los te maken van de provincie Limburg en ze terug bij Luik aan te hechten. De betwistingen rond het statuut van de Voerstreek leidden zelfs tot het ontslag van een regering (1972), tot de regering-Leburton er vrij onverwacht een - voorlopig - einde aan maakte door middel van een Koninklijk Besluit (10 mei 1973) dat de oprichting van Franse scholen voortaan zonder enige beperking mogelijk maakt. Een zelfde regeling werd meteen van kracht voor de gemeenten van het arrondissement Moeskroen. In de praktijk betekent het dat de verfransing via het onderwijs in de Voerstreek nu ongeremd kan doorwerken...

Agitatie is er ook een tijdlang geweest te Vloesberg waar Vlaamse betogers de aanhechting van de Vlaamse wijk d'Hoppe bij een Oostvlaamse gemeente gingen opeisen.

In het kanton Komen bepleit een groep Vlamingen sinds verscheidene jaren een terugkeer van deze enclavegemeenten bij West-Vlaanderen via het tijdschrift *Ons Kanton*.

Stippen wij nog aan dat senator W. Jorissen (Volksunie), namens zijn partij, in de jongste tien jaar geregeld wetsvoorstellen indiende om de taalgrensregeling van 1962 te corrigeren, waarbij o.m. de aansluiting van Edingen bij Vlaanderen steeds opnieuw werd geëist. Er bestaat een kans dat de taalgrensregeling van 1962 nogmaals ter sprake komt wanneer de gewestvorming, in uitvoering van de herziene grondwet (1968-'70), definitief haar beslag krijgt. In het voorjaar van 1974 werd steeds meer gesproken over zo'n definitieve regeling via een gesprek van gemeenschap tot gemeenschap.

LITERATUUR: A. Prayon-van Zuylen, *De statistiek der talen in België*, in *Nederlandsch Museum*, 2de reeks, II (1885); - G. Kurth, *La frontière linguistique en Belgique et dans le Nord de la France* (1895-'98); - G. Cumont, *L'Ancienne frontière du Flamand en Belgique* (1920); - H. Vander Linden, *La forêt charbonnière*, in *Revue belge de philologie et d'histoire*, jg. 2 (1923); - G. des Marez, *Le problème de la colonisation franque et du régime agraire en Belgique* (1926); - F. Steinbach, *Studien zur Westdeutschen Stammes- und Volksgeschichte* (1926); - F. Petri, *Germanisches Volks-*

erbe in Wallonien und Nord-Frankreich (1937); - H. Draye, *De studie van de Vlaamsch-Waalsche taalgrenslin in België* (1942); - E. Legros, *La frontière des dialectes romans en Belgique* (1948); - P. Martens, *De Zuidnederlandse taalgrens in het Belgisch parlement* (1962).

PAUL MARTENS

TALLENDENS De wetenschappelijk tijdschrift uit